

отримуються при такому підході до вивчення людини, – відмічає він, – процес надзвичайно важкий, який потребує створення особливої методології, а також техніки їх науково-коректного сполучення один з одним" [5, с.2]. Використання цілісного акмеологічного підходу стосовно управлінської діяльності керівника дозволяє, передусім, розглядати його як сукупну змінювану єдність, макрохарактеристик – індивіда, особистості, субекта оперативного-службової діяльності і безпосередньо управлінської діяльності, індивідуальності. Актуальним тут є вивчення взаємозв'язків як між зазначеними макрохарактеристиками, так і включеність їх нарізно і у цілісності у безпосередній й опосередковані контакти з усією навколишньою реальністю. Ключовим компонентом, на який звертається першорядна увага при акмеологічному підході до вивчення явища, виступає професіоналізм керівника як субекта управлінської діяльності, що водночас бере участь у загальній оперативно-службовій діяльності, і зокрема його ключовий компонент – компетентність. У зв'язку з цим не можна не погодитися з твердженням Ф.Енгельса про те, що "некомпетентність офіцерів ніде не приносить стільки шкоди, як на штабній службі" [6, с.456].

Аналіз цього питання з урахуванням особливостей усієї траєкторії професіоналізації у межах вибраної стратегії життя керівника дозволяє розкрити важливі внутрішні детермінанти його самореалізації в управлінській діяльності. Таким, що цілком відповідає на питання вдосконалення управлінської діяльності керівника, є вивчення і розроблення акмеологією науково обґрунтованих технологій продуктивної реалізації керівником покладених функцій і посадових обов'язків. Вони охоплюють також питання просування до високих рівнів професійної компетентності, розвитку і реалізації творчого потенціалу, підтримання соціально-психологічної стабільності (при цьому маються на увазі зміцнення психологічного ресурсу і психічного здоров'я керівника, процеси його самовизначення, саморегуляції, самоосвіти, самоудосконалення).

Цілісний акмеологічний підхід передбачає відповідно до єдиної методології комплексне вирішення завдання дослідження, розвитку і життєво-діяльнісної реалізації соціального субекта. Для цього, як стверджують А.О.Деркач і Н.В. Кузьміна, акмеологія пропонує практикам програми і інструментарій, розраховані на вдосконалення і самоудосконалення професіоналізму мислення й діяльності, що включає:

- вивчення результативності власної праці (колективної, групової та індивідуальної) фахівцями – субектами праці;

- моделювання продуктивної, малопродуктивної і непродуктивної професійної діяльності, що дозволяє

побачити самому фахівцеві, що і чому він робить краще або гірше, ніж інші;

- використання порівняльних моделей з метою навчання і корекції професійної діяльності керівниками, виконавцями, які проходять навчання або підвищують кваліфікацію;

- стандартизований апарат вимірювань для вивчення процесу діяльності і його зв'язки з результатами;

- акмеологічні тренінги [7].

Нарівні з інноваційними передбачається залучення традиційних методів пізнання, які забезпечують об'єктивне і всебічне вивчення проблеми (спостереження, порівняння, експеримент, моделювання та інші). Безумовно, у фокусі пізнання знаходиться керівник як головний системоутворюючий субект управлінської діяльності. Запровадження обраного інструментарію переслідує мету отримати дані на трьох рівнях:

- 1 рівень – індивідуальний (індивідуальні особливості, властивості, емоції, акцентуації, мотивація, характер, тип особистості керівника і його характер);

- 2 рівень – інтегративно-особистісний (самосвідомість, самооцінки, цінності, спрямованість, професійно-важливі якості);

- 3 рівень – субектно-діяльнісний (інтелектуальність, дієздатність, комунікабельність).

Подальший системний синтез отриманих рівневих відомостей дозволить відтворити цілісний образ керівника, що виконує управлінську діяльність у загальному контексті оперативного-службової діяльності. Це дасть можливість визначити закономірності, механізми, умови і чинники її психолого-акмеологічного супроводу і, зокрема, оптимізації.

Висновки. Проведений аналіз дозволив виявити найбільш важливі методологічні аспекти дослідження проблеми вдосконалення управлінської діяльності в особливих умовах, визначити їхню специфіку безпосередньо для військового керівника. Отже, теорія і методологія психолого-акмеологічного супроводу управлінської діяльності в особливих умовах на сучасному етапі розвитку українського суспільства проходить поворотний етап, що і визначило необхідність всебічного вивчення генезису і сучасного стану проблеми її вдосконалення, а також відповідного рівня її пізнання.

1. Маркова А.К. Психологія професіоналізму. – М.: МГФ "Знання", 1996. – 308 с. 2. Куренков І.С. Методологічні проблеми ефективності управління в системах воєнного призначення. – М., 1987. – 40 с. 3. Основы общей и прикладной акмеологии. – М.: РАГС, 1994. – 388 с. 4. Анисимов О.С. Методологическая версия категориального аппарата психологии. ИНО АН СССР. – Всесоюзный методологический центр. – М.: Экономика, 1991. – 415 с. 5. Бодаев А.А. Акмеология как учебная и научная дисциплина. – М.: РАУ, 1993. – 11 с. 6. Энгельс Ф. Армии Европы. Английская армия/Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения – изд 2-е, т. 11. – С. 433-507. 7. Панасюк А.Ю. Психологические основы убеждающего воздействия в профессиональной деятельности: теория и технология: Дис. в виде научного докл... д-ра психол. – М.: РАУ, 1992. – 68 с.

Надійшла до редколегії 27.08.09

УДК 159.9:331.108.2

О.В. Ягупова, аспірантка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОКАЗНИКІВ ПРАКТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ З РІЗНИМ ДОСВІДОМ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена аналізу особливостей розвитку показників практичного мислення у майстрів виробничого навчання з урахуванням їх різного досвіду професійної діяльності, в якій включаються як фахова діяльність на виробництві, так і педагогічна діяльність у різних навчальних закладах. Також представлені характеристики основних показників їх практичного мислення.

Ключові слова: розвиток, практичне мислення, соціальне мислення, технічне мислення, просторове мислення, показник, самооцінка, спрямованість, майстер виробничого навчання.

Article is devoted the analysis of features of development of indicators of practical thinking at masters of industrial study taking into account their different experience of professional work in which join both professional work on manufacture, and pedagogical activity in different educational institutions. Also characteristics of the basic indicators of their practical thinking are presented.

Keywords: development, practical thinking, social thinking, technical thinking, spatial thinking, an indicator, a self-estimation, an orientation, the master of industrial study.

Актуальність статті зумовлена необхідністю покращення якості підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у майстрів виробничого навчання (МВН). Проблема полягає у тому, що у вітчизняній психологічній науці практично відсутні дослідження, які стосуються їх практичного мислення, від якості якого залежатиме професійна підготовка майбутніх працівників для виробництва. Їх функціональні обов'язки передбачають проведення переважно практичних занять, ведення практики в умовах безпосередньо наближених до виробничого процесу тощо. Отже, вони мають справу з багатьма нестандартними проблемними виробничими ситуаціями, для вирішення яких насамперед потрібно мати добре розвинуте практичне мислення.

Метою статті є з'ясування впливу досвіду професійної діяльності МВН, у тому числі й на виробництві на розвиток їх практичного мислення.

Аналіз результатів наукових досліджень і виклад наукового матеріалу. Мислення – це процес опосередкованого і узагальненого відображення людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях [2, с. 203]. За характером завдань його розділяють на *теоретичне* та *практичне* [2, с. 215]. Практичне мислення в психологічній літературі розуміють як мислення у дії. Українськими дослідниками це явище трактується як вид мислення, що полягає у фізичному перетворенні дійсності [3, с.453].

Воно спрямовано на розв'язання специфічних практичних проблем і завдань, які можуть виникнути у професійній діяльності та у повсякденному житті особи. Їх особливість полягає у тому, що вони мають частковий, а не загальний характер, оскільки обмежені вимогами конкретної практичної ситуації та часом на вирішення. Підсумок його роботи конкретний, оскільки він веде до вчинків, стимулює діяти конкретно у відповідності обставинами, які склалися на певний момент. Результати практичного мислення приймають форму зовнішніх проявів, практичних дій, особливостей поведінки, міжособистісної взаємодії та діяльності особи.

Проблемами практичного мислення займалися Н.І. Порякель, Р.Стенберг, Ю.Н. Кулюткін, Л.І. Хімчук, Д.О. Чернишов, Т.М. Марченко, Н.Г. Мозгальова, О.В. Белкіна-Ковальчук, О.В. Іванюта, Т.С. Штикало, М.А. Харлуков, Н.А. Ференс, Г.О. Нагорна, М.К. Акімова, О.О. Волкова, І.В. Долгополов, Є.В. Коточігова, Є.К. Осипова, Л.Р. Джелілова, Н.В. Кузьміна, Н.М. Мехтіанова, А.Н. Іванова, О.В. Драпак, В.Т. Козлова, О.В. Конєва, М.В. Максимовська, О.В. Панкратов тощо.

Виклад основного дослідницького матеріалу. Нами в процесі теоретичного обґрунтування проблеми дисертаційного дослідження були виділені основні компоненти та показники практичного мислення МВН, і відповідно до них підібрані методики для їх дослідження (табл. 1).

Таблиця 1

Методики дослідження практичного мислення у МВН

№ з/п	Компоненти практичного мислення МВН	Показники практичного мислення МВН	Методики для дослідження
1.	<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	– спрямованість на досягнення цілі; – предметно-перетворюючі цілі; – спрямованість на справу; – інтерес до розв'язання технічних проблем;	1. Анкета для МВН. 2. Методика оцінки визначення мотивації успіху та страху невдачі (Опитувальник А.А. Реана). 3. Анкета на визначення спрямованості особистості Б. Вассова. 4. Методика діагностики спрямованості мислення Л.П. Урванцева – Н.В. Володіної.
2.	<i>Змістовний</i>	– уміння встановлювати логічні відносини між символами; – здатність із запропонованих засад робити вірний висновок; – здатність до аналізу, роздумів і умовиводів; – предметність мислення; – здатність вирішувати професійні завдання;	1. Методика оцінки загальних і спеціальних технічних здібностей Дж. Фаланагана (тест "Сборка"). 2. Тест на технічне мислення та обізнаність Беннета. 3. Методика "Педагогічні ситуації" Р.С. Немова.
3.	<i>Функціональний</i>	– діагностичність мислення; – перетворюючий характер мисленнєвих дій; – конструктивно-проектувальний показник; – розвинена емпатійність;	1. Методика оцінки загальних і спеціальних технічних здібностей Дж. Фаланагана (тест "Сборка"). 2. Тест на технічне мислення та обізнаність Беннета. 3. Методика "Педагогічні ситуації" Р.С. Немова.
4.	<i>Операційний</i>	– антиципація; – абстрагування; – узагальнення; – порівняння; – аналіз;	1. Методика дослідження соціального інтелекту (2-й субтест "Групи експресії"). 2. Тест на технічне мислення та обізнаність Беннета.
5.	<i>Поняттєвий</i>	– рівень освіченості; – знання в області технічних наук; – уміння читати креслення, розбиратися в схемах технічних пристроїв та їх роботі;	1. Анкета для МВН. 2. Методика оцінки загальних і спеціальних технічних здібностей Дж. Фаланагана (тест "Сборка").

		– уміння розв'язувати нескладні фізико-технічні задачі; – знання специфіки педагогічної діяльності; – оцінка набутих технічних знань, ступінь можливості їх актуалізації у даний момент;	3. Тест на технічне мислення та обізнаність Беннета.
6.	Когнітивний	– швидкість мислення; – гнучкість мислення; – розвиток просторових уявлень, просторове мислення; – логічність мислення; – конкретність мислення; – індивідуалізованість мислення; – соціальний інтелект;	1. Методика оцінки загальних і спеціальних технічних здібностей Дж. Фаланагана (тест "Сборка"). 2. Методика дослідження соціального інтелекту (2-й субтест "Групи експресії"). 3. Тест на технічне мислення та обізнаність Беннета.
7.	Рефлексивний	– самооцінювання своєї педагогічної діяльності; – усвідомлення та сприйняття педагогічної діяльності;	1. Анкета для МВН.
8.	Особистісний чи суб'єктний	МВН як суб'єкт педагогічної діяльності	1. Анкета для МВН. 2. Методика діагностики спрямованості мислення Л.П. Урванцева – Н.В. Володіної. 3. Анкета на визначення спрямованості особистості Б.Вассова.

Для проведення емпіричного дослідження нами були обрані такі методи дослідження, як спостереження, опитування, анкетування, тестування, ранжування, самооцінка, аналіз професійної діяльності та професіограми МВН, статистична обробка даних за допомогою комп'ютерною програмою SPSS.

Експериментальне дослідження проводилось впродовж 2007-2009 років. До вибірки увійшли МВН в кількості 267 осіб, які працюють у ПТНЗ у Волинській, Луганській, Харківській, Хмельницькій областях, у Республіці Крим і в м. Києві. Майстри для дослідження брались усіх віків, з різним стажем педагогічної та професійної діяльності, з різною освітою та різними спеціальностями, які здійснюють підготовку майбутніх фахівців для виробництва.

Для з'ясування динаміки розвитку практичного мислення ми їх розподілили за стажом професійної діяльності на такі категорії: 1 – до 5 років; 2 – 5 до 10; 3 – від 10 до 15; 4 – від 15 до 20; 5 – від 20 до 25; 6 – більше 25.

Загальний досвід професійної діяльності, в тому числі на виробництві до 5 років мають 20,5% МВН, до 10 – 11,6%, до 15 – 8,1%, до 20 – 9,3%, до 25 – 8,1% і понад 25 – 34,4%.

На основі аналізу таблиці 2 можна виокремити певні тенденції розвитку практичного мислення у МВН у залежності від загального досвіду професійної діяльності, у тому числі й на виробництві.

Таблиця 2

Розвиток показників практичного мислення у МВН із загальним стажем професійної діяльності, в тому числі і на виробництві (середні значення)

Показники практичного мислення МВН		Загальний стаж (років)					
		до 5	5-10	10-15	15- 20	20-25	більше 25
Самооцінка професійної діяльності		2,26	2,11	2,68	2,09	1,90	2,11
Задоволеність педагогічною діяльністю		1,78	1,65	1,57	1,17	1,32	1,23
Просторове мислення		9,50	9,65	7,00	8,62	5,75	9,95
Соціальне мислення		6,56	7,35	8,21	6,93	6,77	6,87
Технічне мислення		37,71	38,43	37,57	41,50	35,64	37,10
Практична спрямованість мислення		18,27	20,76	18,38	18,47	16,71	18,14
Тип мислення	предметний	7,86	9,00	9,26	8,87	8,89	9,15
	символьний	6,94	7,21	6,53	6,00	6,00	6,24
	знаковий	9,55	10,13	9,46	9,93	8,56	10,15
	образний	9,50	9,67	8,73	8,93	8,33	9,26
креативний		8,41	9,40	9,20	7,67	8,33	10,06
Педагогічні здібності		3,96	4,11	4,11	4,30	4,02	4,26
Мотивація досягнення успіху – уникнення невдачі		13,43	14,37	13,40	13,99	12,17	14,78
Спрямованість особистості на:	себе	25,87	28,78	23,20	24,71	28,25	22,84
	спілкування	26,41	27	25,40	27,72	28,25	27,19
	справу	28,67	25,22	32,44	28,27	24,50	30,97

Таким чином, на основі вищевикладеного можна зробити такі **висновки**:

1. З набуттям досвіду у МВН відбувається їх професійний розвиток, який передбачає "...зміну психіки в

процесі опанування та виконання професійно-освітньої, трудової та професійної діяльності" [4, с. 22]. Із зміною досвіду професійної діяльності, в тому числі і на виробництві розвиваються показники практичного мислення.

2. *Самооцінка* – це оцінка особистістю себе, своїх фізичних, інтелектуальних, емоційно-вольових, комунікативних, моральних якостей, життєвих можливостей, ставлення до себе оточуючих і визначення свого місця серед них [5, с. 110]. У МВН із стажем до 10 років вона знаходиться на рівні вище середнього, потім трохи знижується (зі стажем від 10 до 15 р.) і після досягнення загального досвіду 20 років, в тому числі і на виробництві, знову набуває рівня вище середнього.

3. Задоволеність своєю педагогічною діяльністю в ПТНЗ у майстрів до досягнення 15 років стажу тримається приблизно на одному рівні (середнє між задоволеністю та незадоволеністю), майстри із досвідом від 15 до 20 років в цілому задоволені своєю роботою, а починаючи із 20 років загального стажу ця задоволеність трохи знижується і тримається приблизно на одному рівні.

4. Розвиток просторового мислення із досвідом професійної роботи, в тому числі і на виробництві має хвилеподібний характер. Так, до досягнення 10 років стажу воно тримається на високому рівні (середній бал – 9,65), потім починає знижуватися до 7 балів (зі стажем від 10 до 15 р.), і знову підвищується до 8,62 балів. Із досягненням досвіду роботи від 20 до 25 років рівень просторового мислення різко падає (середній бал 5,75), і починаючи із досягнення 25 років стажу знову зростає до високого рівня (9,95).

5. Соціальне мислення в цілому розвивається впродовж набуття досвіду в професійній роботі. Так, зі стажем до 5 років воно коливається від 6,56 до 7,35, і з досягненням досвіду від 10 до 15 років складає 8,21. Потім, у майстрів із стажем від 15 до 20 років середній бал знижується до 6,93 і надалі тримається приблизно в такому значенні без суттєвих змін.

6. Розвиток технічного мислення характеризується хвилеподібністю. Так, із досягненням 10 років загального досвіду його рівень тримається приблизно на одному рівні (середній бал 38,43), далі із зростанням стажу до 15 років цей показник трохи зменшується (37,57), а потім починає зростати до 41,50 балів (стаж від 15 до 20 р.). Надалі проходить різке зниження цього мислення (зі стажем від 20 до 25 років середній бал складає 35,64), і після досягнення стажу в 25 років професійної роботи, в тому числі і на виробництві поступове зростання (до середнього значення 37,10).

7. *Спрямованість* – це домінуюче ставлення, підструктура особистості, яка відноситься до вищих соціально-психологічних рівнів і виступає одним із провідних регуляторів поведінки [5, с. 74-75]. Ми досліджували такі спрямованості мислення: теоретичну та практичну. *Практична спрямованість мислення* – властивість пізнавальної активності, яка характеризує його підпорядкованість предметно-перетворюючим цілям. Вона зазнає динамічних змін разом із зростанням досвіду професійної роботи, в тому числі і на виробництві. Так, у МВН із загальним стажем до 5 років воно має не чітко виражену практичну спрямованість, яка домінує над теоретичною (середній бал 18,27). Надалі, від 5 до 10 років загального стажу воно набуває яскраво вираженої практичної спрямованості (20,76), яка поступово знижується у тих, які мають 15 років стажу (18,38) і тримається приблизно на цьому рівні до досягнення стажу в 20 років (18,47). У майстрів із стажем від 20 до 25 років практичне мислення стає ще менше вираженим 16,71. А у МВН із стажем збільш ніж 25 років практична спрямованість мислення знову починає повертатись на рівень стажу до 5 років (середній бал 18,14).

8. Динаміка розвитку типів мислення у МВН із зростанням досвіду також має цікаві тенденції. Виділяють

предметний, символічний, знаковий та образний типи мислення і креативність. Так, із зростанням досвіду професійної діяльності збільшується *предметність мислення*, яка нерозривно пов'язана з предметом у просторі і часі. Перетворення інформації проходить за допомогою предметних дій, існує фізична обмеженість на перетворення, а операції виконуються лише послідовно, результатом яких є думка, що реалізується у новій конструкції. Цим типом володіють *особи з практичним складом розуму*. У майстрів із стажем до 5 років середній бал по цьому компоненту складає 7,86, а зі стажем від 5 до 10 років – 9,00. Надалі рівень воно залишається приблизно на одному рівні, а отже характер розвитку цього компоненту має лінійний характер.

Символьне мислення має також приблизно такий же характер розвитку. У ньому перетворення інформації здійснюється за допомогою правил виводу (зокрема, алгебраїчних правил та арифметичних знаків та операцій). Результатом є думка, що виражена у вигляді структур і формул, які фіксують суттєві відносини між символами. Цим мисленням володіють *особи з математичним складом розуму*. Так, по досягненню стажу до 10 років цей профіль має середній бал 7,21, а потім із досягненням досвіду в 15 років починає трохи зменшуватись (середній бал – 6,53) і надалі залишається приблизно на одному рівні.

У *знаковому мисленні* перетворення інформації здійснюється за допомогою умовиводів. Знаки об'єднуються в більш крупні одиниці за правилами єдиної граматики, результатом чого являється думка у формі прийняття чи висловлювання, яке фіксує суттєві відносини між зазначеними предметами. Цим мисленням володіють *особи з гуманітарним складом розуму*. Цей профіль від початку професійної роботи, в тому числі і на виробництві, до досягнення стажу від 5 до 10 років (середній бал 10,13) знаходиться приблизно на одному рівні, потім починає трохи зменшуватись до 9,46 балів (стаж від 10 до 15 р.) і до досягнення досвіду роботи 25 років залишається приблизно на одному рівні. Після 25 років і більше він знову починає підвищуватись до рівня перших років роботи (середній бал – 10,15).

Образне мислення віддалено від предмету у просторі та часі. Перетворення предмету здійснюється за допомогою дій з образами. Немає фізичних обмежень на перетворення, оскільки операції можна здійснювати послідовно й одночасно. Результатом є думка, реалізована в новому образі. Цим мисленням володіють *особи з художнім складом розуму*. Він має прямолінійний характер розвитку, не зазнає змін під дією професійного стажу.

Показник *креативності* як творчості, здатності до створення нового, оригінального зазнає змін під дією досвіду загального стажу [3, с. 449]. На початку професійної діяльності він має середній бал 8,41, потім потроху розвивається і залишається приблизно на одному рівні (середній бал складає 9,40 зі стажем від 5 до 10 р.). У МВН із досвідом від 15 до 20 років креативність потроху зменшується до 7,67 і надалі до 25 років цей показник тримається приблизно на цьому значенні, зі стажем більше 25 років досягає доволі високого рівня і тримається на середній позначці 10,06 балів.

9. Ми досліджували педагогічні здібності у МВН, які під дією досвіду також зазнають змін. У психологічній науці *здібності* визначають як індивідуально-психологічні особливості особистості, які є умовою успішного здійснення певної діяльності та визначають відмінності в оволодінні необхідними для неї знаннями, вміннями та навичками [2, с. 287]. Так, зі стажем до 5 років мають середній бал по цьому показнику 3,96 балів, а в старших колег це значення знаходиться на ви-

сих рівнях. Так, МВН із стажем від 5 до 10 років набрали 4,11 балів і надалі цей показник тримається приблизно на цьому ж рівні, зі стажем від 15 до 20 років педагогічні здібності набувають найбільшого рівня – середній бал 4,30, і починаючи зі стажу 20 років до 25 зменшується до 4,02. Надалі динаміка розвитку знову зазнає зростання і зі стажем більше 25 років вони знаходяться на рівні 4,26.

10. Поведінку, орієнтовану на досягнення мети, визначає співвідношення двох протилежних мотиваційних тенденцій – *прагнення до успіху та уникнення невдачі* [1, с. 45]. *Мотивація на успіх* відноситься до позитивної мотивації, при наявності якої людина, починаючи певну справу, орієнтується на досягнення чогось конструктивного, позитивного. В основі її активності лежить надія на успіх і потреба в досягненні успіху. Такі особи зазвичай впевнені у собі, в своїх силах, відповідальні, ініціативні та активні. Їх відрізняє наполегливість у досягненні мети, цілеспрямованість. *Мотивація на невдачу* відноситься до негативної мотивації, під впливом якої активність особи орієнтована на задоволення потреб уникнення зриву, покарання, невдачі. Загалом, під цією мотивацією лежить ідея уникнення та ідея негативних очікувань. Починаючи справу, особа вже наперед боїться можливої невдачі, думає про шляхи уникнення цієї гіпотетичної невдачі, а не про засоби досягнення успіху. Такі особи, зазвичай, відрізняються підвищеною тривожністю, низькою впевненістю в своїх силах, стараються уникати відповідальних завдань, а при необхідності вирішення відповідальних задач можуть впасти у стан близький до панічного, а ситуація тривожності стає для них дуже високою. Тим не менш, вони можуть бути дуже відповідальними у вирішенні певних справ.

У МВН більш виражена мотивація досягнення успіху. Слід зазначити, що вираженою мотивацією до успіху вважається результат в 14 балів, а 12-13 балів – це тенденція прагнення успіху. У МВН із стажем до 5 років середнє значення цього показника має 13,43, зі досвідом від 5 до 10 років воно набуває 14,37, що вказує на явно виражену надію на успіх. Для тих, які мають 10-15 років професійної діяльності вона стає не такою яскраво вираженою (13,40) і тримається на такому рівні зі стажем до 20 років, а зі стажем від 20 до 25 років вона ще менш виражена – 12,17, а із досягненням досвіду професійної роботи 25 років стає яскраво вираженою – 4,78. Отже, опитані нами МВН переважно мотивовані на досягнення успіху.

11. Важливим моментом у дослідженні особистості МВН є вивчення його *спрямованості*, яка представляє її властивість, що становить собою систему взаємопов'язаних внутрішніх спонукань, які спрямовують та орієнтують життєвий шлях у соціальному просторі і часі.

Під спрямованістю розуміють систем домінуючих мотивів, які підпорядковують собі всі інші й характеризують будову всієї мотиваційної сфери людини. На основі її домінуючої мотивації розрізняють три основні види спрямованості: на себе, на спілкування та на справу [1, с. 305]. *Спрямованість на себе* чи *особистісна спрямованість*, для якою характерна перевага мотивів досягнення особистісних цілей, характеризується орієнтацією на пряме винагородження, агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва, подразливість, тривожність, інтровертованість. *Спрямованість на спілкування* ще називають спрямованістю на взаємодію, яка характеризується прагненням при будь-яких умовах підтримувати відносини з людьми, орієнтацією на спільну діяльність, але часто це негативно впливає на виконання конкретних завдань, надання щирої допомоги іншим; орієнтацією на соціальне схвалення,

показує залежність від групи, демонструє потребу в привязаності та емоційних відносинах з людьми. *Спрямованість на справу (на завдання)* характерна зацікавленість у розв'язанні ділових проблем, виконанні роботи якомога краще, орієнтації на ділове співробітництво, здатність відшукувати в інтересах справи власну думку, яка є корисною для досягнення загальної мети. В ній переважають мотиви, які породжують діяльність: інтерес до процесу праці, безкорисливе прагнення до опанування нових навичок і вмінь.

Отже, підсумуючи результати дослідження щодо спрямованості МВН, можна зробити певні висновки. Майстри із стажем до 5 років в першу чергу спрямовані на справу (середнє – 28,67 бали), а орієнтація на себе (25,87) і спілкування (26,41) мають приблизно однакові рівні. А зі стажем від 5 до 10 років переважає орієнтація на себе (28,78), потім на спілкування (27), і, в останню чергу, на справу (25,22); із стажем від 10 до 15 років мають яскраво виражену спрямованість на справу (32,44) у порівнянні з орієнтаціями на спілкування (25,40) та себе (23,20); із стажем від 15 до 20 років рівні враженості спрямованості на справу (28,27) і спілкування (27,72) мають майже однакові рівні, в той час коли орієнтація на себе займає останнє місце (24,71); із стажем від 20 до 25 років однаково профільними є спрямованість на себе (28,25) і спілкування (28,25), а орієнтація на справу відіграє другорядну роль (24,50). У найдосвідченіших майстрів, загальний досвід роботи яких сягає більше 25 років, на першому місці стоїть спрямованість на справу (30,97), потім вже на спілкування (27,19) і на себе (22,84).

Розглянемо тепер як змінюється динаміка кожної спрямованості із набуттям досвіду професійної роботи. Орієнтація на себе має неоднорідний характер розвиненості: зі стажем від 5 до 10 років (середній бал – 28,78) вона зростає у порівнянні з молодшими колегами (25,87), потім починає знижуватись до 23,20 (стаж від 10 до 15 р.) і трохи зростає до 24,71 (зі стажем від 15 до 20 р.); із досвідом роботи 20-25 років вона зростає до 28,25 бали, а потім її рівень знову знижується (із стажем більше 25 р.).

Орієнтація на спілкування поступово зростає до досягнення стажу 10 років (від 26,41 до 27 балів) і починає знижуватись із стажем від 10 до 15 років (25,40); потім вона знову поступово зростає до набуття досвіду 25 років (до 27,72, а потім і до 28,25), у найстарших представників починає потроху спадати (27,19).

МВН, які працюють до 5 років, мають яскраво виражену спрямованість на справу (28,67), яка із досягненням стажу від 5 до 10 років трохи спадає (25,22), а зі стажем від 10 до 15 років стрімко зростає до 32,44 балів; надалі вона стає не такою вираженою (із досвідом 15-20 р. середній бал 28,27) і по досягненню стажу від 20 до 25 років набуває 24,50 балів; зі стажем більше 25 років вона знову стрімко зростає і становить 30,97 балів.

Отже, на основі проведеного нами експериментального дослідження можна зробити такі основні **ВИСНОВКИ**:

- у МВН із зміною стажу педагогічної діяльності, в тому числі і на виробництві, відбувається певна динаміка розвитку та змін показників практичного мислення;

- розвиток має неоднорідний характер для кожного показників практичного мислення в залежності від загального стажу професійної діяльності;

- у результаті розвитку показників практичного мислення у МВН формуються складні когнітивні утворення неповторного характеру, які складають основу індивідуального стилю його педагогічної діяльності.

Перспективні напрями подальших досліджень. З'ясування змін і динаміки розвитку основних показників практичного мислення МВН у залежності від освіти, досвіду педагогічної діяльності (у тому числі й у закладах ПТНЗ), сприйняття цілей, цінностей, змісту педагогічної діяльності в ПТНЗ.

1. Варій М.Й. Психологія особистості: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с. 2. Загальна психологія: Підруч. для студентів вищ. навч. закладів. / С.Д. Максименко, В.О. Зайчук, В.В. Кліменко, В.О. Соловієнко; За загальною редакцією акад. С.Д. Максименка. – К.: Форум, 2000. – 543 с. 3. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Либідь, 2005. – 464 с. 4. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Э.Ф. Зеер. – М.: Издательский центр "Академия", 2006. – 240 с. 5. Психологія особистості: Словник – довідник / За редакцією П.П. Горностай, Т.М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с. – Бібліогр.: с. 263-293.

нтів вищ. навч. закладів. / С.Д. Максименко, В.О. Зайчук, В.В. Кліменко, В.О. Соловієнко; За загальною редакцією акад. С.Д. Максименка. – К.: Форум, 2000. – 543 с. 3. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Либідь, 2005. – 464 с. 4. Зеер Э.Ф. Психология профессионального развития: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Э.Ф. Зеер. – М.: Издательский центр "Академия", 2006. – 240 с. 5. Психологія особистості: Словник – довідник / За редакцією П.П. Горностай, Т.М. Титаренко. – К.: Рута, 2001. – 320 с. – Бібліогр.: с. 263-293.

Надійшла до редколегії 18.06.09